

Závěrečná zpráva „Expertní památkářské skupiny - Národní knihovna“

Místo stavby: k.ú. Holešovice, při ulicích Na Špejcharu, Milady Horákové, Praha 7

Úvod

Expertní památkářská skupina (dále jen „Skupina“) byla jmenována jednak ze zástupců orgánů státní památkové péče a jednak z nezávislých odborníků, kteří se památkovou péčí dlouhodobě zabývají. Skupina na svém úvodním zasedání obdržela celkem dvanáct otázek, ke kterým se měla vyjádřit. Nebyl jí uložen ani termín, do kdy má své vyjádření předložit, ani nebyla omezena v předmětu svého zájmu pouze na výše uvedené otázky. Komise děkuje tímto jak Magistrátu hl. m. Prahy, tak i Národní knihovně za zajištění podmínek ke své práci, kterou však od začátku nechápala jen ve vztahu k těmto dvěma institucím, ale jako závazek vůči celé společnosti, vyjádřit se k věci s maximální dosažitelnou objektivitou.

Jednání se velmi aktivně, s erudicí jemu vlastní, zúčastňoval Prof. Ing.arch. Miroslav Baše, jeden z nejdůležitějších znalců historického urbanismu nejen u nás, ale i ve světě. Jeho náhlá smrt práci Skupiny velmi zasáhla a alespoň tímto způsobem mu chceme vyjádřit svůj velký dík.

Úvodem Skupina konstatuje, že ve svých doporučeních vychází ze stanovisek, odpovídajících dnešnímu stavu názorů na ochranu památek minulosti a péči o jejich zachování budoucím generacím, formulovaných jak u nás, tak i v širším evropském kontextu.

Myšlenku, uspořádat při úvahách o stavbě Národní knihovny mezinárodní soutěž, pokládá Skupina za správnou. Skupina si nekladla otázky, zda zájmy památkové péče (zejména vyplývající z faktu, že objekt leží na území ochranného pásma Pražské památkové rezervace, v památkové zóně Dejvice, Bubeneč, horní Holešovice a v blízkosti ochranného pásma národní kulturní památky Pražský hrad) byly při organizování soutěže dostatečně zohledněny a v případě, že tomu tak nebylo, kdo je za to konkrétně odpovědný.

Odpovědi na položené otázky

Otázky položené Skupině se týkaly následujících okruhů problémů:

1/ Umístění novostavby v dané lokalitě nebo jinde (otázky č. 1, 6, 11, 12):

Zodpovědné posouzení této otázky je v první řadě záležitostí specialistů – urbanistů. Členové Skupiny nepovažují vytipovanou lokalitu za všeobecně ideální, ale nesdílejí ani názor, že by byla zcela nevhodná. Podotýkají, že na tomto místě se již od skončení 1. světové války počítalo se stavbou kulturního účelu (Státní galerie) a také Územní plán hlavního města Prahy zde s takovým využitím počítá. Přiklání se k názoru, že stavba celospolečenského významu si zasluhuje umístění v centru města. Budova, postavená v této lokalitě, by měla velmi dobrou dosažitelnost hromadnou městskou dopravou i pěšky. V pragmatické rovině lze hovořit i o využívání budovy čtenáři – u dosavadní Národní knihovny (srv. dřívější název Národní a universitní knihovna) v Klementinu se uvádí, že jejich počet tvoří ze 70-80% vysokoškolští studenti. Území na hranici Prahy 1 a Prahy 6, kde je soustředěna pražská vysokoškolská výuka, se z tohoto hlediska jako vhodné jeví.

Závěr: V omezeném výběru možných lokalit a z výše uvedených hledisek (dostupnost, blízkost vysokých škol) je zvolené místo pro novostavbu Národní knihovny pravděpodobně nejlepší variantou řešení.

2/ *Otázka, zda je návrh typologicky vhodný ve vybraném území (otázka č. 8):*

Pojmem typologie v architektuře chápeme Skupina vztah mezi funkčními a symbolickými vlastnostmi budovy a jejich uměleckým ztvárněním (formou). Jde o velmi složitou otázku, zahrnující základní vlastnosti evropské architektury v celých jejích dějinách, její tradici a kontinuitu. Vazby mezi architekturou (sakrální, profánní) a konkrétním místem, kde „chrám, muzeum, divadlo apod.“ stojí, nelze jednoznačně charakterizovat, protože se v průběhu evropských dějin vyvíjely. Právě tak s tím související otázky „charakteru“ architektury – reprezentační, monumentální, civilní apod. - byly ve 20. století natolik zproblematicovány, že je obtížné o nich nějak jednoznačně hovořit. Skupina v té souvislosti podotýká, že po zveřejnění výsledků soutěže došlo k vyslovení řady názorů, které svědčily o elementárním nepochopení rozdílu mezi individuální stavbou soukromého určení a mezi celospolečenskou veřejnou zakázkou. Vyskytl se ovšem i opačný extrém, snažící se absolutizovat toto zadání srovnáním s procesem budování Národního divadla v devatenáctém století a s požadavkem blíže nevysvětlené široké odborné diskuse, chápané v rozporu s přirozeným požadavkem osobní zodpovědnosti konkrétního investora. Proto Skupina rezignovala na výzvu vyjádřit svoje představy o přiměřené kapacitě budovy a vhodnosti jejího kontextu (park, sportoviště).

Závěr: Skupina si uvědomuje, že vítězný architektonický návrh představuje spíše rozchod s tradicí, než její „konservativní“ zachování, ale tuto skutečnost nepocituje a priori jako negativní.

3/ *Otázky dopadu realizace stavby na prostorové vazby, měřítko a zastavění bližšího a širšího okolí a zda jde o sourodý prvek zástavby v dané lokalitě (otázky č. 9, 10):*

Tyto otázky chápeme Skupina jako přímo kontradiktorické vůči otázce „typologie“ budovy (viz výše). Je jasné, že měřítko veřejné budovy je jiné než drobná občanská zástavba blízkého okolí; monumentální měřítko ovšem použil na stejném místě před druhou světovou válkou i Josef Gočár v případě projektu Státní galerie, popř. Kamil Roškot v případě budovy ministerstva na opačném konci Letné.

Z hlediska památkové péče jsou tyto otázky relevantní s ohledem na skutečnost, že novostavba Národní knihovny leží v památkové zóně Dejvice, Bubeneč, horní Holešovice. Obecná pravidla, stanovená pro tuto zónu, hovoří však spíše o případech, kdy jde o řadovou zástavbu a přizpůsobení charakteru sousedních budov ulice či náměstí. Území, kde se navrhuje novostavba, je ovšem z tohoto hlediska netypické. Na západě a na severu navazuje na obytné solitérní stavby drobnějšího měřítka a na jihu a východě souvisí s Letenskými sady.

Závěr: Pokud na tomto území má stát stavba významného veřejného kulturního účelu, pak ovšem ani nelze očekávat, že by mohla navázat na měřítko dosavadních drobných okolních staveb. Pokud se návrh tomuto měřítku z podstaty svého poslání vymyká tak, jako se to stalo u vítězného návrhu budovy Národní knihovny, nelze tento fakt sám o sobě shledávat závadným.

4/ Zbývající otázky č. 2, 3, 4, 5 a 7 se týkají zejména širších vztahů novostavby v panoramatu historické Prahy. Skupina se ve své práci soustředila na odpověď právě na tyto otázky.

O konkrétních provedených krocích, jejich podrobném vyhodnocení a určitých obecných úvahách, týkajících se dnešních metod analýzy městských panoramat a jejich vyhodnocování, pojednává samostatná příloha.

Při svých úvodních jednáních Skupina nejprve analyzovala dosavadní zákresy a konstatovala, že pravděpodobně nejsou přesné, aby se mohly stát podkladem pro její práci. Navíc se shodla na požadavku kontroly pražského panoramatu z více stanovišť, než poskytovaly vizualizace společnosti Future Systems a Útvaru rozvoje hlavního města Prahy. Situace proto byla ověřena dne 28. ledna 2008 na místě budoucího staveniště vztyčením jeřábu s kvádrovým objektem, jehož horní část simulovala vrchol navrhované budovy.

Ověření přineslo některé překvapivé, byť částečně očekávané výsledky. Kvádrový objekt, nebyl z většiny stanovišť buď vidět vůbec, nebo se objevoval jen v průhledech neolistěných stromů. Panoramata z Hlávkova, Štefanikova, Čechova, Mánesova a Karlova mostu návrh neovlivňuje, což prakticky anuluje platnost dosavadních vizualizací.

Od Smetanova nábřeží, ze začátku mostu Legií u Národního divadla a z poloviny Jiráskova mostu se návrh již objevil nad horizontem, v těsné blízkosti, popř. nad Kramářovou vilou od Bedřicha Ohmanna. Tato interference či kolize je ovšem pouze podmíněná, protože tato stanoviště jsou již poměrně značně vzdálená od plánované novostavby (ca 1750-2400 m), kterou bude možné prostým okem vnímat již jen jako barevně zeslabenou a méně ostrou siluetu.

Další stanoviště, ze kterých byl objekt zaznamenán, jsou jednak pražské věže a jednak vrch Petřín (Nebozízek). Ze střechy hotelu Intercontinental, který byl z vybraných stanovišť k Letné nejbližší, se objekt nacházel pod horizontem (podrobněji viz příloha).

Při hodnocení otázky vlivu novostavby Národní knihovny na panoramata historické Prahy jde dle názoru Skupiny (opřeného ovšem o kdykoliv v budoucnu ověřitelná fakta), o nesrovnatelnou záležitost oproti problematickému působení např. Žižkovského vysílače, pankráckých věžových domů, telekomunikační budovy na Žižkově (v Olšanské ulici), Strojimportu na Vinohradech, budovy bývalého Rudého práva na Poříčí, budovy dopravního dispečinku v ulici Na Bojišti ad.

Situováním novostavby Národní knihovny na Letné nevznikne výrazná konkurenční dominanta vůči Pražskému hradu, s kterým při typických panoramatických pohledech z pražských nábřeží takřka nemá optickou souvislost. Tu je možné konstatovat při pohledu od původní Roškotovy budovy Ministerstva vnitra, kde lze ovšem z areálu Hradu vnímat jen horní části chrámů sv. Víta a sv. Jiří. Právě na Letné je ovšem přirozené, že novostavbu bychom vnímali vzhledem k malému odstupu jako „objekt“ s detaily (okna, povrchy apod.) a nikoli jako součást siluety klasických panoramatických pohledů na Prahu.

Skupina si je samozřejmě vědoma skutečnosti, že termín „panorama Prahy“ nemůže být omezen jen na několik „nomenklaturně“ vytčených stanovišť. V případě tak bohatého a proměnlivého organismu, jaký představuje Praha ve své jedinečné terénní konfiguraci, kvůli které je oprávněna řazena k nejkrásnějším městům na světě, se mohou objevovat stále nové, nesmírně poutavé a zajímavé pohledy. Tak jako „Prahu panoramatickou“ objevoval kdysi klasik české fotografie Josef Sudek (a řada dalších), tak je to samozřejmě možné i dnes a v budoucnu.

Závěr: Na konkrétní otázku, zda navrhovaná novostavba neovlivní panoramata historické Prahy, odpovídá Skupina v tom smyslu, že k nežádoucímu ovlivnění nedojde vůbec nebo jen ve velmi malé míře.

Celkový závěr a doporučení:

Z památkového hlediska lze pokračovat v přípravě stavby v navržené podobě. Skupina explicitně upozorňuje na nepřenositelnost výše uvedených závěrů na jakoukoliv jinou stavbu, zejména odlišného účelu a vzhledu. Na posouzení budovy Národní knihovny jako instituce veřejného zájmu – nositelky kulturnosti a ochránitelky národní vzdělanosti – se vzhledem k její celospolečenské prospěšnosti a významu pochopitelně vztahují odlišná kritéria, než na jakoukoliv budovu jiného charakteru.

Příloha

Situace navrhované novostavby v konfiguraci terénu města byla ověřena dne 28. ledna 2008, od 8:30 – 11:00 vztyčením jeřábu Liebherr 1080, na kterém byl zavěšen kvádrový objekt o výšce 170 cm, jehož horní hrana byla vytažena do výšky 48m (a ověřena dvěma nezávislými měřeními laserovými dálkoměry), přesně v bodu vrcholu plánované stavby (za základ na zemi byl po konzultacích s architektem vzat severozápadní roh trafostanice, ca 74m východně od nároží krajní budovy v Badeniho ulici, ca 10m jižně, kóta 227,23 m.)

Fotodokumentace byla provedena jednotným způsobem: z každého stanoviště byly pořízeny tři snímky, s ohniskovou délkou objektivu 35mm (63°diagonálně), 100mm (24°diagonálně) a 200mm (8°diagonálně), při velikosti negativu 24 x 36mm, dále fotografie stavby v kontextu, aby bylo možné kdykoliv přesně ověřit místo, odkud byla série snímků pořízena. V případě nejvzdálenějších stavení byl z pochopitelných důvodů, kvůli dobré čitelnosti objektu na jeřábu, pořizován i snímek delším ohniskem 300-600mm. Digitální, neupravené snímky (tzv. digitální negativy, tedy počítačové soubory obsahující i tzv. metadata, např. údaje o přesném času a datu pořízení snímku) budou uloženy ve fotoarchivech Národního památkového ústavu a Ústavu dějin umění AV ČR.

K vlastnímu způsobu dokumentace je třeba několik vysvětlivek. Neexistují přesná pravidla, jak chápat slovo „panorama“ (složenina řeckého původu, „pan“ = celek a „orama“ = vidět; od počátku 19. století se používalo zejména pro označení virtuálních obrazů měst a bojišť – srv. Maroldovo panorama). Způsob vnímání lidského oka vychází z ostrého vidění (také se setkáváme s pojmem „vědomé“ vidění), které odpovídá zhruba 35-50°a vidění inferiorního, které je podstatně širší, až 170, ale rozmlžené. Oko je ovšem schopné i rozpoznat a zaostřit na vzdálenější objekty, což lze zjednodušeně srovnat s tzv. zoom-objektivem ve fotografii nebo filmu. Toto přiblížení má ovšem své hranice, odpovídající velmi zhruba 5-10°. Převáděno do jazyka fotografie, celkový záběr oka odpovídá přibližně 40-50mm objektivu na formát 24x36mm. Objektiv 35mm, který jsme použili, má úhel 63°(po diagonále) a objektiv 200mm úhel 8°. Na některé záběry, aby bylo vůbec možné provést přibližné oměření, jsme museli použít objektiv ohniskové délky až 600mm, (příklad = na vzdálenost 2,4 km z Jiráskova mostu, zabírá šířka Kramářovy vily jednu čtvrtinu šířky snímky).

Z našich vytipovaných stanovišť bylo nejbližší staroměstské předmostí Čechova mostu (750m) a nejdále Jiráskův most (2400m); Hlávkův most 1950m, Nebozízek 1900m, Národní divadlo 1750m, věž Staroměstské radnice 1370m, Karlův most 1200m, Mánesův most 870m.

Co z toho vyplývá - například při zákresu do fotografie formátu A4 (pořízené objektivem 35mm) od Národního divadla vychází převýšení budovy knihovny nad Kramářovou vilou na ca 1mm, takže pro účel prezentace např. v novinách či časopisech postrádá smysl, protože by tam nebyla vůbec vidět. Jinými slovy, pro posouzení vlivu novostavby na panorama, bychom museli posuzovat fotografii minimálně formátu A3, A2 nebo větší. Mezi vizualizacemi, které

ateliér Future Systems dodal 15. února, je pro zákres pohledu od Národního divadla proto použit snímek, pořízený teleobjektivem 120mm – právě z toho důvodu, aby novostavba byla na reprodukcích běžných velikostí vůbec čitelná.

K této metodické vsuvce je třeba ještě konstatovat další, týkající se využití tzv. digitální mapy Prahy, sloužící jako podklad pro vizualizace, které dal pořídit Útvar rozvoje hl. Města Prahy a předvedené městským zastupitelům (můžeme jen domýšlet, že jejich negativní reakce na novostavbu mohla být zapříčiněna mimo jiné i touto nepřesnou prezentací). Např. analýzou vizualizace nazvané „Pohled od Národního divadla“ (publikace Expertní skupiny pro Národní knihovnu, s. 45) je možné zjistit, že zde neexistuje reálné stanoviště pozorovatele. To lze doložit zejména vzájemnými zákryty budov, které se nachází v různé vzdálenosti od diváka. Pomyslné stanoviště bylo výš než horizont chodce, protože budovy na Klárově, které jsou ve skutečnosti zakryty Karlovým mostem až do úrovně 2. patra, jsou na vizualizaci vidět včetně soklu. Fiktivní stanoviště působí i nechtěný efekt, že vzdálené objekty se jeví „větší“ oproti objektům bližším – ve fotografii to lze uskutečnit tak, že snímek pořídíme z většího odstupu delším ohniskem (nelze směřovat s naším postupem, kde jsme sice také používali teleobjektiv, ale stále ze stejného stanoviště). Černá věž Pražského hradu – začátek panoramatu Hradčan - není nad šestým obloukem Karlovu mostu, ale vlevo od jeho malostranského konce atd. Fotografie ověřila, že budova knihovny by stála více než polovinou za Kramářovou vilou, zatímco na vizualizaci ÚRM stojí vpravo od ní. Nereálnost situace se ale týká zejména nesrovnalostí zachycení horizontu, které podle ústního sdělení z Útvaru vzniklo tím, že digitální mapa nezachycuje zeleň – na svazích Letné přitom ovšem zeleň zakreslena je. Vzhledem k neexistenci zeleně na horizontu Kramářovy vily i návrh novostavby knihovny přímo „trčí“, což je v příkrém rozporu se skutečností. Co se týče úhlu záběru, jde o ca poloviční šířku oproti záběru objektivem 35mm, tedy 70-80mm. Skutečný fotografický záběr, pořízený touto ohniskovou délkou, ale vypadá zcela jinak i při pouze zběžném srovnání. (Údaj o ohniskové délce objektivu a stanovišti by se dle našeho názoru měl stát povinným komentářem ke každému exaktnímu zákresu, aby bylo možné odhadovat srovnání s reálným viděním lidského oka).

Neméně zavádějící je i vizualizace ÚRM nazvaná „Dálkový pohled z věže Staroměstské radnice“ (publikace Expertní skupiny pro Národní knihovnu, s. 46). Za hlavní omyl vizualizace je třeba pokládat značný nadhled, který neodpovídá reálné výšce ochozu radniční věže. Tím se v pozadí objeví další, značně vzdálený horizont, včetně zástavby. Také zde jednoduché porovnání s fotografií odhalí perspektivní nesrovnalosti, které by bylo možné označit za neexistenci pevného konkrétního stanoviště. Ze záhadného důvodu je před novostavbou naznačena zeleň, ale v okolí Kramářovy vily již nikoli, takže rozpoznáváme schematicky podané stavby v jejím okolí. Pražský hrad je oproti skutečnosti opět nemístně přiblížen. Za nevhodné je třeba konečně pokládat i podání staveb v popředí – chrámu sv. Mikuláše, schematizovaného za hranice možnosti srovnání modelu s reálnou skutečností. Na všech vizualizacích zaráží i zkreslené barevné podání návrhu novostavby.

Při pečlivé analýze fotomontáží se jeví i další rozpor: zatímco objekty, nacházející se zhruba ve stejné vzdálenosti od stanoviště pozorovatele jako novostavba, jsou již zobrazeny se zeslabenou barevností a ostrostí, což odpovídá tzv. vzdušné perspektivě, u navrhované budovy tomu tak není a výsledný dojem je tedy zkreslený.

Vyhodnocení záběrů:

Od Hlávková, Štefaníkova, Čechova a Mánesova mostu a nábřeží u hotelu Four Seasons nebyl objekt zaznamenán. Na Karlově mostě jej bylo možné identifikovat jen na několika místech mezi stromy – Kaplického fotorealistická vizualizace u skupiny se sv. Norbertem neodpovídá skutečnosti, protože tam byl objekt zcela zakryt Kramářovou vilou.

První místo, kde se objekt objevil na horizontu, bylo až nábřeží u pomníku Františka I., zhruba 2,8 m nad skupinou stromů vpravo od Kramářovy vily.

U Národního divadla byl objekt již těsně zprava u Kramářovy vily, ca 6,7m nad její střešní atikou a 15m nad sousedícím stromy.

Uprostřed Jiráskova mostu byl prakticky přesně nad středem Kramářovy vily, 13m nad atikou. Z Nebozízku byl vidět ca 20m nad stromy. Z mostecké věže vystupoval ca 8m nad stromy, v poměrně velké vzdálenosti od pravého okraje Kramářovy vily. Konečně z věže staroměstské radnice se jevil mezi levou věží a kupolí chrámu sv. Mikuláše, ca 18,7 nad okolní linií vrcholů stromů.

Při pohledech z pohledu chodce ze Starého města se objekt tedy prakticky neuplatnil, dokonce ani ze střešní terasy hotelu Intercontinental. Do kolizní, interferenční situace s Kramářovou vilou se začal dostávat až směrem dále od jihu. Tato kolize bezesporu existuje, i když je třeba zdůraznit, že její „odkrytí“ bylo možné až po použití teleobjektivů. Za specifický případ Nebozízku je možné spíše pokládat částečnou optickou souvislost s malostranským chrámem sv. Mikuláše a Černou věží Hradu než samotný fakt, že z této vyvýšené polohy bude objekt vidět. Pro objektivnost je třeba poukázat i na to, že např. nejvýznamnější pražská památka - chrám sv. Víta - se na Petříně promítá na esteticky negativně hodnoceném pozadí hradby panelových sídlišť Severního města.

Závěr: Podle názoru Skupiny došlo jak ve vizualizích společnosti Future Systems, které vytvořila v rámci soutěže, tak ve vizualizacích ÚRM ke zkreslení, které mohlo ovlivnit názory na vztah novostavby k zástavbě města. Je to ovšem dáno tím, že dosud neexistuje závazná metodika, jak takové vizualizace vytvářet. Dle našeho názoru by při soutěžích měly být součástí soutěžních podmínek již předem zhotovené fotografické snímky, pořízené z přesně určených stanovišť, přesně určenou optikou, do kterých by soutěžící svoje objekty pouze zanesli. Pro určení absolutní výšky by měl být součástí fotografie okótovaný objekt, k jehož vytvoření by byla použita např. srovnatelná technika, jako při akci konané na Letné dne 28. ledna 2008.